

LA FAMÍLIA. COMPRENSIÓ DINÀMICA E INTERVENCIONES TERAPÉUTICAS

ALFONS ICART i JORDI FREIXAS

Barcelona, 2013, Herder Editorial, S.L., 204 pp.

Alfons Icart i Jordi Freixas escriuen aquest llibre basant-se en una llarga experiència professional i clínica, d'estudi profund i personal de la família i les seves dinàmiques, des d'un enfocament de comprensió dinàmica i amb aportacions sistèmiques. Els nombrosos casos clínics que comparteixen amb el lector són prova d'això i permeten lligar la teoria amb la clínica. Està dirigit a tots els professionals relacionats amb el món clínic, però també pedagògic, social i educatiu, i que tenen contacte amb famílies més enllà de l'àmbit de la salut mental.

Una portada suggerent ens evoca ja una idea del que els autors tracten de mostrar en les seves pàgines: una casa al límit del precipici i que fa que el lector fàcilment pensi en les situacions familiars que sovint veu i viu en el seu treball diari. Ens parlen de famílies en crisi i de les possibilitats d'ajudar-les en el seu patiment compartit. Patiment, però, no sempre identificat en el nucli familiar, sinó sovint dipositat en algun dels membres que conformen la família. Un pròleg del Dr. Francisco Palacio Espasa ens anima a llegir-lo.

Els autors es presenten des de la humilitat de poder despertar curiositat per les seves idees i els diferents abordatges terapèutics familiars.

Els casos clínics que els autors relaten, des de quadres lleus fins a d'altres més greus, fan la lectura del llibre fàcil, amena i que enganxa el lector. No per això resulta ser menys profunda, i permet entendre de forma clara les aportacions i visions teòriques que ens expliquen aplicades a la clínica. El llibre té referències tant a autors clàssics com a les neurociències, a la literatura, al teatre, al cinema... El lector percep el treball fruit de l'experiència clínica i d'estudi de molts anys i el treball en xarxa, i que fa atractiu el llibre per a tots aquells que d'una o altra forma treballen amb individus i famílies.

A la introducció, A. Icart fa un breu repàs de la història - des dels inicis als anys 70 - dels anomenats centres d'higiene mental, i destaca la importància d'aquest treball en xarxa i del procés de comprensió per part d'altres professionals de la família com a grup, possibilitant una visió del malalt identificat com a símptoma d'un grup desorganitzat i en conflicte. És a dir, reflexionen sobre la qüestió del conflicte entès com un problema individual (forma habitual com es presenten les famílies a les consultes) o com un senyal

que el grup familiar està amb dificultats. Desenvolupen en el capítol 1 aquesta idea.

Els autors parteixen de la concepció de família com un tot en què es donen múltiples interrelacions entre tots els seus membres, que donen lloc a una dinàmica determinada del grup que influenciarà la personalitat de cadascun d'ells. Ho mostren a través d'un símil amb la comprensió de l'origen d'una determinada malaltia física expressada en una part concreta del cos, i que no necessàriament té el seu origen en aquest òrgan i que requereix, per tant, estudiar el cos en la seva globalitat, per esbrinar les causes possibles. Es tracta doncs de deslocalitzar el símptoma d'una zona del cos, igual que deslocalitzar el problema en un membre de la família i estudiar el tot (cos/família).

En el capítol 2 revisen el concepte de família, una institució tan antiga com l'espècie humana, i la seva evolució fins als temps actuals. Des de la idea de família amb funcionament com a tribu, fins als models familiars dels nostres dies. Es revisen conceptes com la compulsió a la repetició a través de les generacions, les famílies com a grup de treball i de supòsit bàsic.

Desenvolupen un concepte rellevant, el de matriu externa, per explicar la maduració de moltes funcions fora del ventre matern, com espai de maduració i relacional, matriu a través de la qual es desenvoluparà un espai mental.

Destaquen la família com una estructura viva i única que participa i dona vida a l'aparell mental de cadascun dels seus membres, així com la importància de les relacions primerenques pares-bebès i la infància dels pares per relacionar-se amb els seus fills. Tot això establirà una dinàmica familiar que afavorirà o no el desenvolupament dels membres de la família. Així mateix, l'existència de dos subgrups, el dels pares d'una banda, i els dels fills d'una altra (sense obviar la família extensa), amb funcions diferenciades, amb espais i límits definits i espais mentals individuals i comuns, que permetran o no promoure la identitat dels individus, i que els autors il·lustren a través del cas colpidor d'una mare i unes filles que arran de la mort del pare acaben en un únic espai físic (una habitació), sotmeses a la tirania d'una àvia, submissió no tan sols física sinó mental i sense possibilitats de desenvolupaments saludables.

A través del desenvolupament de les forces que afavoreixen el creixement i forces que s'hi oposen, en el capítol 3 introdueixen el concepte de la compulsió a la repetició descrita per Freud el 1920, però pensat a través de la transmissió i perpetuació a les successives generacions. Estableixen un lligam d'aquest mecanisme amb el funcionament del sistema nerviós, conservador i per al qual és més assequible repetir el ja viscut que no pas imaginar, pensar, buscar el que produeix benestar i altres possibilitats... i a les evidències científiques a través de tècniques de neuroimatge i bioquímica que relacionen les carències, el desenvolupament de la intel·ligència, les habilitats psicomotrius... amb les primeres relacions, el tipus de criança, etc.

Derivats de les concepcions de Bion, Winnicott, Meltzer i Harris, desenvolupen els conceptes de família de supòsit bàsic versus la família de treball, amb una explicació extensa i il·lustrada a través de casos i referències culturals. Les funcions de la família són descrites com en un espai “suficientment bo” on l’amor, la generació d’esperança, l’assumpció de responsabilitats, la gestió del dolor i la capacitat per pensar, afavoreixen el desenvolupament o bé l’impossibiliten i el traven, si no es donen o es donen de forma no adequada aquestes funcions.

El treball de la demanda resulta d’importància rellevant, així com la transformació d’aquesta. L’objectiu seria poder passar d’una demanda impossible a una de possible i compartida. Expliquen els autors que el procés diagnòstic en molts casos ja és de per si transformador de la demanda, i aclarir-la té un valor afegit ja que permet veure les expectatives, fantasies... de tots els implicats (família, institucions, professionals diversos...). Fins i tot la recollida d’informació modifica el funcionament familiar, i a partir de la mentalitat grupal descrita per Bion el 1948 ens parlen de mentalitat familiar que es modificarà igual que es modifica la ment d’una persona o un grup que entra en relació amb un altre i tenen una tasca compartida.

En el capítol 5 es parla de la família a les diferents etapes evolutives, fent èmfasi en la necessitat de desenvolupament i contenció per poder anar superant les diferents etapes, des de la relació dual a la triangulació, separació dels pares i renúncies, tant per part dels pares com dels fills, per poder permetre l’entrada a l’adolescència, i que inevitablement comportarà canvis en el sentiment d’identitat i que en ocasions poden portar l’adolescent a una situació de crisi greu.

En el capítol 6 s’aborden les diferents intervencions terapèutiques familiars. Des d’intervencions familiars, necessàries a vegades abans de poder iniciar un tractament psicoterapèutic estructurat. En ocasions, per poder mobilitzar les demandes, resoldre vincles patològics i que no permeten estructurar identitats sanes..., passant per la psicoteràpia de grup familiar i fent especial èmfasi en la teràpia familiar focal i breu. Els autors aporten idees sobre l’ús de fàrmacs en els tractaments familiars i individuals i en el diagnòstic del grup familiar més enllà de la problemàtica per la qual consulten. Destaquen que sempre serà necessari explorar la dinàmica dels pares, l’estructura mental d’aquests i la vinculació que estableixen amb els fills, amb l’objectiu de poder ajudar a madurar els aspectes infantils no resolts, ampliar l’espai mental grupal, la tolerància a la frustració i l’angoixa i oferir el possibilitar aspectes de dependència i recolzament per a què la família es pugui sentir continguda.

Adjunten 2 annexos interessants per poder reflexionar i que poden ser d’ajuda per pensar en la família que consulta per un determinat problema. Es tracta d’un model de valoració i situació de la família i un model d’entrevista diagnòstica.

Tanca el llibre l'epíleg d'Ignasi Riera, que reflexiona entorn del rol de la tribu en temps de crisi.

En resum, resulta interessant la lectura d'aquest llibre, que encoratja a seguir pensant en el patiment dels individus, a comprendre'l i plantejar-nos possibilitats d'ajuda per a ells i les seves famílies. Els autors aconsegueixen el seu objectiu de despertar la curiositat en el lector i seguir aprofundint en el coneixement de les problemàtiques familiars i els seus diferents abordatges terapèutics. Sens dubte aporta eines i una altra visió per al treball clínic diari.

Recensió: Míriam Fuentes